

**Türkan, Mustafa. *Hicrî Altıncı Asır Hanefî Nevâzil Edebiyatı*. İstanbul:
Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022.**

198 Sayfa, ISBN: 9786057089977

Furkan KAYA

Değerlendiren/Reviewer

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Graduate Student, Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Denizli/TÜRKİYE

furrkankayaa@gmail.com | orcid.org/0000-0001-6835-1622

Öz

Zamanın değişimiyle her geçen gün insanlar için zorluk doğuran güncel problemler vâki olmaktadır. Bu meseleleri ifade eden bir kavramda nevâzil terimidir. İncelemekte olduğumuz eser de Hanefî nevâzil edebiyatını konu edinir. Öte yandan konu hicrî altıncı asırla sınırlandırılmış ve inceleme için üç eser seçilmiştir. Araştırma, bu alanda Türkçe yazılmış, tez çalışmaları haricinde ilk müstakil kitap olarak kabul edilebilir. Konular, nevâzil eserlerinin sadece nikâh ve talâk bölümleri özelinde işlenmiştir. Ayrıca ilgili eserlere yapılan atıflara temas edilerek eserlerin mezhepteki konumlarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fetvâ, Nevâzil, Kazâ, Tahric, Hanefî Mezhebi.

Türkan, Mustafa. *Hicrî Altıncı Asır Hanefî Nevâzil Edebiyatı (Hanafî Nawâzil Literature in the Sixth Century Hijri)*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları,

2022. 198 Pages, ISBN: 9786057089977

Abstract

With the change of time, problems arise that cause difficulties for people. A concept that expresses this situation is nawâzil. The study examined here also deals with Hanafî nawâzil literature. The subject was limited to the sixth century of the hijra and three

works were selected for analysis. This research can be accepted as the first stand-alone book in this field, apart from the dissertations written in Turkish. The book covers only the marriage and divorce sections of the nawâzil works. In addition, the positions of the works in the sect was determined with the references made to the related works.

Keywords: Fatwâ, Nawâzil, Qaḍâ, Takhrij, Ḥanafî School.

Sözlük anlamı itibariyle “sonradan meydana gelen, insanlar için zorluk veya sınırlı doğuran durum” demek olan nevâzil, bir fıkıh terimi olarak daha çok “mezhep imamlarından sonra ortaya çıkmış meseleleri, modern dönemde ise yeni fikhî problemleri” ifade eder.¹ İncelemekte olduğumuz eserin yazarı Mustafa Türkan, nevâzil eserlerindeki meselelerin sadece vuku bulan meselelere ya da meşâyih dönemi problemlerine hasredilemeyeceğini, dolayısıyla nevâzil kitaplarındaki meselelerin, kısmen selef imamlar dönemi de dâhil olmak üzere çoğunluğu meşâyih döneminde vuku bulan meselelerden ya da farazi fıkıh ile elde edilen tasavvurlardan oluştuğunu ifade etmektedir.²

Nevâzil edebiyatı alanında birkaç yüksek lisans ve doktora tezi haricinde Türkçe yazılmış müstakil ve kapsamlı bir kitap bulunmamaktadır. Bununla birlikte mevcut tez çalışmalarının çoğu da mahiyeti gereği konu bakımından sınırlı olmaktadır. Konuyla ilgili olarak yazar Mustafa Türkan, söz konusu kitabı için yaptığı araştırmalar neticesindeki tespitlerinde; Semerkandî'nin *Kitâbü'n-nevâzil*'i dışında bu alanda telif edilmiş diğer nevâzil eserlerine araştırmacılar tarafından fazla ilgi gösterilmediğini hatta çoğu nevâzil eserinin hâlâ yazmalar halinde kütüphanelerde araştırmacıların ilgisini beklediğini söylemektedir.³ Türkan'ın *Hicri Altıncı Asır Hanefî Nevâzil Edebiyatı* adlı eseri bu alanda -mevcut tezler dışında- Türkçe telif edilen ilk özgün kitap olarak kabul edilebilir. Eser, nevâzil edebiyatını her ne kadar hicri altıncı asır Hanefî Nevâzil literatürü bağlamında ele alsada kitapta nâzile konusu -incelenen eserlerin nikâh ve talâk bölümleri üzerinden örneklendirilerek- ana hatlarıyla işlenmiştir. Öte yandan Hanefî nevâzil edebiyatında temsil gücü yüksek eserleri seçmesi, Türkan'ın, eser seçiminde göz önünde bulundurduğu kriterler arasındadır. Yazar, eserin önsözünde nevâzil eserlerinde görüşleri nakledilen meşâyih'in, Hanefî tabakatının neresinde yer aldığı müstakil olarak belirlenmediğini belirterek, bu alandaki çalışmaların yetersizliğine vurguda bulunmaktadır.

¹ Eyyüp Said Kaya, “Nevâzil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/34.

² Mustafa Türkan, *Hicri Altıncı Asır Hanefî Nevâzil Edebiyatı -Kitâbü'l-Vâkı'ât, et-Tecnîs ve'l-Mezîd ve Muhtârâtü'n-Nevâzil Eserleri Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022), 23.

³ Türkan, *Hanefî Nevâzil Edebiyatı*, 7.

Türkan, eserin yazımındaki gayeleri zikrederken, bir amacının da “fıkıh mirası üzerinde çalışma yapmanın nakilcilik, başka bir ifadeyle arkeolojik kazı olmadığını; aksine yeniliğin nasıl yönetilebildiğini anlamaya ve meşâyihın mezhep birikimi üzerinden yorumsal başarısını nasıl devreye soktuğunu kavramaya vesile olması hasebiyle önemini ortaya koymak” olduğunu söyler. Ayrıca çalışmanın, nâzileler üzerinden değerlendirmeler yapılarak problemlere -her ne kadar problemler artsa ve çeşitlense de- mezhep sistematîği içerisinde kalınarak çözüm bulunabileceğini göstermeyi hedeflediğini ifade eder.⁴ Çalışmanın neticesinde yazar, araştırmacılar da nevâzil eserlerinin önemiyle ilgili farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

Yazar Türkan, eserinin önsözünde “kitabı okuyanların, örnek nâzilelerin çözümlerini inceleyerek mezhep içi hüküm elde etme yöntemlerinin bazılarının nevâzil edebiyatında nasıl işletildiğini uygulamalı olarak görebileceğini” söylemektedir.⁵ Nitekim Türkan’ın kitabında, okuyucularını ulaştırmak istediği bu hedefi başarılı bir şekilde işlediğini söylemek mümkündür.

Kitap; giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Girişte öncelikle konunun önemi, çalışmanın amacı, yöntemi ve sınırları üzerinde durulmuştur. “Konunun Önemi ve Çalışmanın Amacı” başlığı altında, nevâzil eserlerinin icra ettiği önemli fonksiyonlardan ve ihtiva ettikleri konuların sınırlarından bahsedilmiştir. ‘Çalışmanın yöntemi ve sınırları’ bölümünde kitapta incelenen eserlerin kaynaklarının tamamından örnekler getirildiği belirtilmekle beraber en çok örneğin -eserlerde kendisine yapılan atıfların çokluğu sebebiyle- *Kitâbü'n-nevâzil*'den verildiği ifade edilmiş ve bahsi geçen atıfların çokluğu sayısal verilerle desteklenmiştir. “Çalışmanın Yöntemi ve Sınırları” isimli başlıkta kendisine temas edilen bir diğer konu da Türkan’ın çalışmasında incelenmekte olan eserlerin nikâh ve talâk bölümlerinin seçilme nedenidir. Buna göre ilgili bölümlerde çalışma yapılmasının nedeni diğer meselelere göre nikâh ve talâk konularının daha karmaşık ve pratik kısımlarının daha yoğun olabileceği ihtimalidir. Aynı zamanda bu konudaki nâzileler, toplumun her bir ferдинin karşılaşabileceği problemler olduğundan; bunların çözümünde örf, ihtiyaç ve teamüller gibi daha fazla sâik dikkate alınmaktadır. Mezhep sistematîği içinde kalınarak nasıl fetva üretilebileceği ve bu fetvaların mezhebin temel görüşleriyle ne şekilde uyumluluk sağlayabileceğini göstermesi bakımından nikâh ve talâk nâzileleri daha zor bir alanı temsil etmektedir. Dolayısıyla meşâyihın fikhî birikimini daha iyi yansıtaçağı düşüncesinden hareketle bu nâzilelerin seçilmesi isabetli olmuştur.

⁴ Türkan, *Hanefî Nevâzil Edebiyatı*, 14.

⁵ Türkan, *Hanefî Nevâzil Edebiyatı*, 8.

Giriş bölümünde çalışmanın önemi ve yöntemine dair getirilen izahlardan sonra kitabın konusunu teşkil eden “meşâyih” ve “nevâzil” kavramları hakkında bilgi verilmiş ve bu kavramların mezhepte ne anlam ifade ettiklerinin tespiti yapılmıştır. Türkan, şeyh kelimesinin çoğulu olan meşâyih kavramını, Hanefî tabakatında fıkıh ilmini Ebu Hanîfe'nin öğrencilerinden ya da daha sonrakilerden öğrenden fakihlerin bir kısmını ifade etmek üzere kullanır.⁶ Nevâzil kavramını ise Türkan, Hanefî mezhebinde özel bir anlam kazanan ve literatürde vâkıât ve havâdîs kelimeleriyle de ifade edilebilen, selef döneminden sonra meşâyih'in, fûrû-ı fıkıh sahasında haklarında görüş belirttikleri meseleleri toplu olarak ifade etmek için kullanmıştır. Yani ona göre nevâzil kavramı, kurucu hukukçuların değil de daha sonra onların yollarını izleyen meşâyih'in karşılaştığı problemler için kullanılır.⁷ Son olarak da “Nevâzil Edebiyatının Doğuşu ve Merginânî'nin Vefatına Kadar Telif Edilen Başlıca Nevâzil Eserleri” başlığıyla nevâzil literatürüne toplu bir bakış sağlanmıştır.

Birinci bölümde eserleri incelenen müelliflerin öncelikle hayatlarına temas edilmiş ardından ilmi kişilikleri üzerinde durulmuş ve fıkıh kitaplarında kendilerine yapılan atıflar dikkate alınarak mezhepteki konumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kitapta incelenen eserler sırasıyla; Sadrüşşehîd'in *Kitâbü'l-vâkı'ât*, Merginânî'nin *et-Tecnis ve'l-mezid* ile *Muhtârâtü'n-nevâzil* isimli eserleridir. Ayrıca çalışmanın bel kemiğini oluşturan söz konusu nevâzil eserleri hakkında bilgi verilmiş ve önce literatürde bu kitaplara yapılan atıflardan bahsedilmiş ardından da bu atıflar üzerinden eserlerin gerek nevâzil edebiyatındaki yerleri gerekse de mezhep birikimine katkıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölüm de son olarak eserler ve eserlerin mezhep içerisinde icra ettikleri fonksiyonları hakkında bir değerlendirme yazısı mevcuttur.

İkinci bölümde “Nevâzil Eserlerinde Hüküm Elde Etme Yöntemleri” başlığı altında, incelenen üç eserin nikâh ve talâk bölümleri üzerinden Hanefî meşâyih'in fikhî ameliyesinin niteliği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple eserlerin -nikâh ve talâk bölümlerindeki- hüküm elde etme yöntemleri “Tahrîc” ve “Tercih” alt başlıklarına ayrılmıştır. “Tahrîc” başlığı altında evvela “Fikhî Kıyas Tahrîci” ardından “Mezhebin Asıllarından Hüküm Tahrîci” ve son olarak “Hadislerin Şahit Gösterildiği Tahrîc Uygulamaları” alt başlıklarıyla üçlü bir sınıflandırma yapılmış ve örnekler üzerinden meşâyih'in hüküm elde etme yöntemleri incelenmiştir. “Tercih” başlığında ise mezhep birikimi üzerinden hangi görüşlerin ne gibi gerekçelerle tercih edildiği açıklanmıştır. Son olarak

⁶ Türkan, *Hanefî Nevâzil Edebiyatı*, 17.

⁷ Türkan, *Hanefî Nevâzil Edebiyatı*, 23.

bölümle alakalı bir değerlendirme yazısıyla, konu hakkında yapılan tespit ve ulaşılan neticeler paylaşılmıştır.

Yazarın çalışma esnasında -varsa- tespit ettiği nâzilelerle alakalı soru ve sorunları araştırmacılarla paylaşması uygun olurdu. Zira bu sorular araştırmacılara belki üzerinde çalışabilecekleri bir araştırma konusu bulma fırsatı sunabilirdi. Aynı zamanda Türkan'ın, eserinde araştırmacılar için lisansüstü tez çalışması ya da bilimsel makale düzeyinde çalışabilecekleri konu tavsiyesi ve yönlendirmelerinde bulunması da yerinde olurdu.

Türkan'ın eserinde nevâzil kitaplarına yapılan atıflara örnek verdiği ve bu atıfları değerlendirdiği ilgili kısımda söz konusu atıfları tablolar halinde okuyucuya sunması; örneklerin anlaşılması ve değerlendirmelerin yeterliliğini kolay bir şekilde tespit imkanı sağlaması açısından son derece yerinde olmuştur. Ayrıca literatürde ilgili kitaplara yapılan atıf örneklerinin sadece nikâh ve talâk bölümleriyle sınırlı olmayışı da esere zenginlik katan bir başka faktördür. Öte yandan kitapta nevâzil edebiyatı alanında üç farklı eserin incelenmesi, eserlerin birbirleriyle mukayese edilmesi fırsatını doğurmuştur.

Yazarın kitabında, çoğunlukla birincil kaynaklara temas etmesi ve gerekli görülen yerlerde nevâzille alakalı daha önce yapılmış çalışmalara dipnotlarda ve metinde değinmesi; araştırmanın bilimsel verilerden istifade edilerek yazıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Kitabın planlamasının yerinde olduğunu ve yazarın konuyu başarılı bir şekilde işlediğini ifade edebiliriz. Burada temas edilmesi gereken bir başka noktaysa yazarın, problemlere mezhep sistematîği içerisinde kalınarak nâzileler üzerinden çözüm bulunabileceğini iddia etmesidir. Nitekim Türkan'ın bu iddiasını somut örneklerle ispatladığını söylemek mümkündür. Ayrıca çalışmanın akademik üslupla yazıldığını ve esere akıcı bir dilin hâkim olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz. Öte yandan bu alanda mevcut sınırlı tez çalışmaları haricinde müstakil bir eserin bulunmayışı göz önünde bulundurulduğunda kitabın, büyük bir boşluğu doldurduğu da anlaşılacaktır. Eserin muhatap kitlesinin, husûsen nevâzil alanında çalışma yapacak lisansüstü araştırmacı ve akademisyenler olduğu ifade edilebilir. Nihai olarak araştırmacılara Türkan'ın eserini, nevâzil edebiyatı sahasında kendisinden istifade edilmesi gereken bir el kitabı olarak tavsiye edebiliriz.

Kaynakça

Kaya, Eyyüp Said. "Nevâzil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/34-35. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Türkan, Mustafa. *Hicri Altıncı Asır Hanefi Nevâzil Edebiyatı -Kitâbü'l-Vâkı'ât, et-Tecnîs ve'l-Mezîd ve Muhtârâtü'n-Nevâzil Eserleri Üzerine Bir İnceleme-*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022.